O‘SMIRLARGA IJTIMOIY TARMOQLARNING TA’SIRI

Xoliqova Muhabbatxon Alijon qizi

Farg'ona viloyati Bag'dod tumani 32-maktab psixologi

Annotatsiya: Mazkur maqolada ijtimoiy tarmoqlarning o‘smirlar hayotiga, ularning psixologik, ijtimoiy va ma’naviy rivojlanishiga ko‘rsatadigan ta’siri tahlil qilingan. Ijtimoiy tarmoqlarning o‘smirlar uchun ta’limiy va kommunikativ imkoniyatlari, shuningdek, internet qaramligi, kiberbulling, emotsional zo‘riqish va vaqtni samarasiz sarflash kabi salbiy oqibatlari yoritilgan. Maqolada o‘smirlarda media savodxonlikni rivojlantirish, ijtimoiy tarmoqlardan oqilona foydalanish madaniyatini shakllantirish hamda ota-onalar va pedagoglarning bu jarayondagi o‘rni haqida fikr yuritilgan. Tadqiqot natijalari ijtimoiy tarmoqlardan to‘g‘ri foydalanish o‘smirlarning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatishini, nazoratsiz foydalanish esa turli psixologik muammolarni yuzaga keltirishi mumkinligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: o‘smirlar, ijtimoiy tarmoqlar, internet, shaxs rivojlanishi, psixologik ta’sir, media savodxonlik, kiberbulling, internet qaramligi, emotsional holat, kommunikativ kompetensiya, axborot xavfsizligi, raqamli texnologiyalar.

Kirish

XXI asrda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi natijasida internet va ijtimoiy tarmoqlar inson hayotining ajralmas qismiga aylandi. Bugungi kunda ijtimoiy tarmoqlar nafaqat axborot almashish vositasi, balki muloqot qilish, ta’lim olish, dunyoqarashni kengaytirish va bo‘sh vaqtni mazmunli tashkil etish imkonini beruvchi muhim platforma sifatida xizmat qilmoqda. Ayniqsa, o‘smirlar ijtimoiy tarmoqlardan eng faol foydalanuvchilar qatoriga kirib, ularning kundalik hayotida virtual muloqot muhim o‘rin

egallamoqda. O‘smirlik davri inson hayotidagi eng murakkab va mas’uliyatli bosqichlardan biri hisoblanadi. Bu davrda shaxsning psixologik, jismoniy va ijtimoiy rivojlanishi jadallashadi, mustaqil fikrlash, o‘zini anglash, hayotiy maqsadlarni belgilash hamda atrofdagilar bilan munosabatlarni shakllantirish jarayonlari faol kechadi. Shu sababli o‘smirlarning axborot makonida qanday faoliyat yuritishi va qanday ma’lumotlarni qabul qilishi ularning shaxs sifatida kamol topishida muhim ahamiyat kasb etadi. Ijtimoiy tarmoqlar o‘smirlarga keng imkoniyatlar yaratadi. Ular orqali yoshlar yangi bilimlarni egallashi, turli madaniyatlar bilan tanishishi, ijodiy qobiliyatlarini namoyon qilishi va tengdoshlari bilan tezkor muloqot o‘rnatishi mumkin. Shu bilan birga, ijtimoiy tarmoqlardan me’yoridan ortiq foydalanish ayrim salbiy oqibatlarni ham keltirib chiqarishi mumkin. Xususan, internet qaramligi, vaqtni samarasiz sarflash, kiberbulling, emotsional zo‘riqish, diqqatning pasayishi va real hayotdagi ijtimoiy munosabatlarning cheklanishi kabi muammolar o‘smirlarning ruhiy va ijtimoiy rivojlanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Bugungi globallashuv sharoitida o‘smirlarning ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish madaniyatini shakllantirish, ularda media savodxonlik va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Bu borada ota-onalar, pedagoglar va maktab psixologlarining hamkorligi muhim ahamiyatga ega. O‘smirlarni internet makonidagi turli xavf-xatarlardan himoya qilish, ularda mas’uliyatli va ongli foydalanish ko‘nikmalarini shakllantirish bugungi ta’lim tizimining ustuvor yo‘nalishlaridan biridir.

Asosiy qism

Hozirgi kunda ijtimoiy tarmoqlar yoshlarning kundalik hayotida muhim o‘rin egallab, ularning dunyoqarashi, qiziqishlari, muloqot madaniyati va shaxsiy rivojlanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatmoqda. O‘smirlik davri shaxs shakllanishining eng muhim bosqichlaridan biri bo‘lgani sababli bu davrda olingan axborotlar,

o‘rnatilgan ijtimoiy munosabatlar va shakllangan odatlar kelajakdagi hayot tarziga sezilarli ta’sir etadi. Shu nuqtai nazardan, ijtimoiy tarmoqlarning o‘smirlar rivojlanishidagi o‘rni va ahamiyatini chuqur o‘rganish zarur. Ijtimoiy tarmoqlarning asosiy afzalliklaridan biri axborot olish imkoniyatlarining kengligidir. O‘smirlar internet orqali turli fanlarga oid ma’lumotlar, elektron kutubxonalar, videodarslar va ta’limiy platformalardan foydalanib, o‘z bilimlarini mustaqil ravishda boyitishlari mumkin. Bu esa ularning o‘quv faoliyatini qo‘llab-quvvatlash, mustaqil ta’lim olish ko‘nikmalarini rivojlantirish va zamonaviy bilimlarga ega bo‘lishiga xizmat qiladi. Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlar orqali tashkil etilgan ta’limiy guruhlar va hamjamiyatlar o‘quvchilar o‘rtasida tajriba almashish hamda hamkorlikda ishlash imkoniyatini yaratadi. Ijtimoiy tarmoqlar o‘smirlarning kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishda ham muhim ahamiyatga ega. Turli platformalar orqali yoshlar tengdoshlari bilan muloqot qiladi, yangi do‘stlar orttiradi va turli mavzularda fikr almashadi. Bu esa ularning muloqot madaniyati, ijtimoiy faolligi va jamoada ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Ayniqsa, tortinchoq yoki o‘z fikrini ochiq ifoda etishda qiynaladigan o‘smirlar uchun ijtimoiy tarmoqlar o‘z imkoniyatlarini namoyon qilish vositasi bo‘lib xizmat qilishi mumkin. Biroq ijtimoiy tarmoqlarning salbiy ta’sirlari ham mavjud. O‘smirlarning internetda uzoq vaqt qolishi ularning jismoniy va ruhiy salomatligiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Xususan, ekran qarshisida ko‘p vaqt o‘tkazish uyqu rejimining buzilishi, ko‘zning charchashi, jismoniy faollikning kamayishi va sog‘liq bilan bog‘liq boshqa muammolarni keltirib chiqaradi. Bundan tashqari, internetga qaramlik holati yuzaga kelib, o‘smirlarning darslarga bo‘lgan qiziqishi pasayishi, vaqtni boshqarish qobiliyati zaiflashishi va o‘quv faoliyati samaradorligi kamayishi mumkin.

Ijtimoiy tarmoqlarning o‘smirlar ruhiyatiga ta’siri ham muhim masalalardan biridir. Virtual makonda boshqa insonlarning muvaffaqiyatlari, tashqi ko‘rinishi

yoki turmush tarzini muntazam kuzatish ayrim o‘smirlarda o‘ziga nisbatan qoniqmaslik hissini keltirib chiqarishi mumkin. Natijada ularda o‘z-o‘zini past baholash, xavotirlanish, tushkunlik va ruhiy zo‘riqish holatlari yuzaga keladi. Bundan tashqari, kiberbulling, ya’ni internet orqali haqorat qilish, tahdid qilish yoki kamsitish holatlari ham o‘smirlarning psixologik holatiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Ijtimoiy tarmoqlarda tarqaladigan axborotlarning barchasi ham ishonchli va foydali emas. Ayrim hollarda o‘smirlar yolg‘on ma’lumotlar, zararli g‘oyalar yoki ma’naviy qadriyatlarga zid bo‘lgan kontentlarga duch kelishlari mumkin. Shu sababli ularda media savodxonlikni shakllantirish, axborotlarni tanqidiy tahlil qilish va ularning ishonchliligini baholash ko‘nikmalarini rivojlantirish zarur. Media savodxonlik o‘smirlarga axborotlarni ongli ravishda qabul qilish va ulardan to‘g‘ri foydalanish imkonini beradi.

O‘smirlarni ijtimoiy tarmoqlarning salbiy ta’siridan himoya qilishda ota-onalar, pedagoglar va maktab psixologlarining o‘rni beqiyosdir. Kattalar tomonidan olib boriladigan tushuntirish ishlari, nazorat va ma’naviy qo‘llab-quvvatlash o‘smirlarning internetdan xavfsiz foydalanishiga yordam beradi. Shu bilan birga, ularga vaqtni to‘g‘ri taqsimlash, virtual va real hayot o‘rtasidagi muvozanatni saqlash hamda axborot xavfsizligi qoidalariga rioya qilish ko‘nikmalarini singdirish muhimdir. Shunday qilib, ijtimoiy tarmoqlar o‘smirlar rivojlanishiga kuchli ta’sir ko‘rsatuvchi omillardan biri hisoblanadi. Ularning ta’siri foydalanish maqsadi, mazmuni va davomiyligiga bog‘liq bo‘lib, oqilona foydalanilganda bilim va ko‘nikmalarni rivojlantirishga xizmat qiladi, noto‘g‘ri foydalanilganda esa turli psixologik va ijtimoiy muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Shu bois o‘smirlarda ijtimoiy tarmoqlardan mas’uliyatli va madaniyatli foydalanish ko‘nikmalarini shakllantirish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, ijtimoiy tarmoqlar zamonaviy o‘smirlar hayotining muhim qismiga aylanib, ularning intellektual, ijtimoiy va psixologik rivojlanishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Ular o‘smirlarga yangi bilimlarni egallash, muloqot doirasini kengaytirish, ijodiy qobiliyatlarini namoyon etish va axborot almashish imkoniyatlarini yaratadi. Shu bilan birga, ijtimoiy tarmoqlardan me’yoridan ortiq va maqsadsiz foydalanish internet qaramligi, diqqatning pasayishi, emotsional muammolar, vaqtning samarasiz sarflanishi hamda ijtimoiy munosabatlarning cheklanishi kabi salbiy oqibatlarni keltirib chiqarishi mumkin. Shu sababli o‘smirlarda ijtimoiy tarmoqlardan oqilona foydalanish madaniyatini shakllantirish, media savodxonlik va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Bu jarayonda ota-onalar, pedagoglar va maktab psixologlarining hamkorligi alohida o‘rin tutadi. Ularning qo‘llab-quvvatlashi va to‘g‘ri yo‘naltirishi orqali o‘smirlar ijtimoiy tarmoqlarning foydali jihatlaridan samarali foydalanib, salbiy ta’sirlaridan himoyalanishlari mumkin. Demak, ijtimoiy tarmoqlar o‘smirlar rivojlanishiga ham imkoniyat, ham xavf omili sifatida ta’sir ko‘rsatadi. Ularning ijobiy imkoniyatlaridan unumli foydalanish va salbiy oqibatlarini kamaytirish orqali yosh avlodning barkamol, ma’naviy yetuk va raqamli madaniyatga ega shaxs sifatida shakllanishiga erishish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Yo‘ldoshev J.G‘. **Ta’lim menejmenti va boshqaruv asoslari**. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.
2. G‘oziev E.G. “Umumiy psixologiya”. – Toshkent: O‘qituvchi, 2008.
3. Davletshin M.G. “Yosh davrlari va pedagogik psixologiya”. – Toshkent: O‘qituvchi, 2005.
4. Rasulov A. “Maktab psixologiyasi asoslari”. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2016.
5. Ziyonet axborot-ta’lim portali materiallari: www.ziyonet.uz

6. UNESCO. “School Violence and Bullying: Global Status Report”. – Paris, 2019.
7. UNICEF. “Ending Violence in Schools: A Guide for Teachers and Psychologists”. – New York, 2018.
8. To‘xtaboyeva M. Psixologik maslahat va profilaktika ishlari. – Toshkent: Innovatsiya, 2021.
9. Internet ma’lumotlari